

ГУКАВЫЯ АСАЦЫЯЦЫІ Ў ПАЭТЫЧНЫМ ДЫСКУРСЕ ЛЕАНІДА ДРАНЬКО-МАЙСЮКА

У артыкуле на матэрыяле паэтычнай творчасці Л. В. Дранько-Майсюка аналізуецца гукаперайманне і анаматапея, якія займаюць значнае месца ў гукавой арганізацыі вершаванага маўлення паэта. Яны часта з'яўляюцца тым элементам моўнай сістэмы, які падмацоўвае многія асацыяцыі, дапамагае стварыць дакладныя малюнкi рэчаіснасці, адлюстроўвае сэнсавыя напаўненне фонікі паэтычнага дыскурсу.

Асновай выяўленчай функцыі гукаў з'яўляюцца асацыяцыі, якія мы звязваем непасрэдна з самімі фанемамі. Гэтыя асацыяцыі бываюць разнастайныя.

Прасцейшым выпадкам гукавых асацыяцый, найбольш пашыраным спосабам выкарыстання гукавых уласцівасцей мовы ў мастацкіх творах з'яўляецца гукаперайманне. Гэта вельмі старажытная частка слоўніка кожнай мовы. “Гукаперайманне садзейнічае выразнасці маўлення, перадае дынамізм і напружанасць дзеяння, выклікае разнастайныя асацыяцыі” [1, с. 23]. “Гукаперайманне – 1) узнаўленне чалавекам у маўленні гукаў прыроды, крыкаў жывёлы: дзынь-дзынь, мяў-мяў, кукарэку; 2) утварэнне слоў, гукавое аблічча якіх у пэўнай ступені нагадвае названыя прадметы і з’явы” [2, с. 40]. У паэтычным маўленні пад гукаперайманнем разумеюць імітацыю “з дапамогай гукаў мовы тых ці іншых гукаў рэчаіснасці, якая дасягаецца не толькі назапашваннем гукапераймальнага слоў, але і падборам слоў з аднароднымі, блізкімі гукамі” [3, с. 226].

Многія гукі ў прыродзе маюць акустычнае падабенства з гукамі мовы. Так, грукат грому нагадвае гук [р], свіст – гук [с], глухі шум – гук [ш], таму словы *гром, звон, свіст, шум, шоргат, шэпт, рычанне* і іншыя маюць выразную гукавую афарбоўку. Дзякуючы гэтай уласцівасці гукаперайманне стала характэрнай рысай паэзіі. Як адзначыў В. П. Рагойша, “гукаперайманне – гэта не самастойныя рэальныя гукі, а толькі намёк на іх. Як музыка, паэзія не можа ўсёй дакладнасцю паўтараць сапраўдныя гукі, але імітаваць іх, і часам даволі паспяхова, імкнецца” [4, с. 103].

Прасочым, як у наступных прыкладах з паэзіі Л. Дранько-Майсюка перадаюцца з дапамогай гукапераймання самыя разнастайныя гукавыя ўражанні:

*Прагрукаў нечаканы воз,
І пуга ляснула і сціхла,
Так моцна ляснула: з бяроз
Зляцела лісцяў яркіх сціжма* [5, с. 26].

Тут спалучэнне свісцячых [з], [с], [ц] гукаў дапамагае перадаць рэзкую і рытмічную змену падзей.

Значная колькасць усемагчымых асацыяцый, заснаваных на гукаперайманні, звязана з выкарыстаннем гука [р]. Часцей за ўсё асацыяцыі перадаюць *грукат, гром, трэскат*, асабліва ў творчасці Л. Дранько-Майсюка. Прывядзем прыклады некаторых:

*Ад груку трымцела цырата,
Выплёхвалася на падлогу
Са сподкаў крутая гарбата* [5, с. 115];
*Але аддаляецца трэскат,
І грукат, і зірк перуна* [5, с. 117].

У паэзіі Л. Дранько-Майсюка гукаперайманне выкарыстоўваецца для стварэння малюнка прыроднага свету. Аналізуемы від эўфанічнага сродку можна падзяліць на

некалькі падгруп у залежнасці ад тыпу імітацыі. У складзе гукаперайманняў вызначаюцца лексічныя адзінкі, што перадаюць гукі прыроды і словы, якія імітуюць крыкі птушак, звяроў. Аналіз прыкладаў, звязаных з ужываннем гукапераймання ў аўтара, дазваляе сцвяржаць, што самая шматлікая група – гэта тая, што перадае крыкі жывёл, і таму часцей за ўсё яна сустракаецца ў паэзіі Л. Дранько-Майсюка:

*Я – не шкодны Воўк
Я – галодны Воўк...
У-у-у!» [6, с. 8];
Добра ведаю я – кар-р-р! –
Дзе рубель, а дзе даляр...
Добра ведаю я – кар-р-р! –
Дзе гандляр, а дзе махляр [6, с. 12];
Усё ў маім жыцці ажур,
Усё ў маім жыцці, як трэба,
Усё ў маім жыцці – мур, мур –
Смятанкаю плыве да неба [6, с. 30];
Песню я адну пая
У двары халодным:
Памажыце вераб'ю,
Верабей – галодны! ...
Дайце ж, каб і еў, і піў –
То за гэта вам старанна
Я падзякую: жыў-жыў... [6, с. 51].*

Анаматапея (грэч. *ономатопея* ‘словатворчасць, гукаперайманне’) – “гукаперайманне, а таксама словаўтварэнне шляхам гукапераймання жывой і нежывой прыроды” [2, с. 19]. На аснове анаматапеі ўтвораны такія словы беларускай мовы, як “кукаваць”, “мяўкаць”, “дзынкаць” і г. д. Самы прасты спосаб гукавой выразнасці – гэта карыстанне словамі мовы як анаматапеямі.

“Сярод граматычных форм, якімі выражаюцца анаматапеі, можна выдзеліць апакапічныя словы, што абазначаюць імгненнае дзеянне, у прыватнасці, імгненныя, адрывістыя гукі” [7, с. 70]. Яны ўяўляюць сабой усечаныя формы дзеясловаў, утвораных ад гукапераймальнага слоў, напрыклад “кразь” ад “красі” з верша Л. Дранько-Майсюка:

*Пры такой уладзе
(Што мне тут брахаць!) –
Той жыве, хто кразе,
Так што, браце, кразь [6, с. 33].
Яшчэ адзін прыклад са словам “грук”, якое ўтварылася ад назойніка “грукат”:
Аказала: “Дачка я твая!
І таксама магутнага роду.
Чуеш грук? Гэта маці мая...
Да цябе яна ідзе з агароду” [6, с. 33].
Другая група – гэта дзеясловы і назойнікі, утвораныя на аснове гукапераймальнага слоў:
Як гаворыцца людзьмі:
“Хіба кот, каб мяўкаць?!”
Падлу хлебам не кармі,
Толькі дай пагаўкаць...” [6, с. 13];
Спіну выгінаць і муркаць,
Сліну лішняю каўтаць
І ў адпетага прыдурка
Ведаць: што яму лізаць! [6, с. 30].*

Такім чынам, гукаперайманне выступае важкім эўфанічным сродкам, які падмацоўвае многія асацыяцыі, дапамагае стварыць дакладныя малюнкі рэчаіснасці, адлюстроўвае сэнсавыя напаўненне гукаў маўлення.

Літаратура

- 1 Станкевіч, А. А. / Лінгвістычны аналіз тэксту: вучэбны дапаможнік / А. А. Станкевіч; М-ва адукацыі Рэспублікі Беларусь, Гомельскі дзярж. ун-т імя Францыска Скарыны. – Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2018. – 198 с.
- 2 Сцяцко, П. У. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П. У. Сцяцко, М. Ф. Гуліцкі, Л. А. Антанюк. – Мінск : Выш. шк., 1990. – 222 с.
- 3 Рагойша, В. П. Гукаперайманне / В. П. Рагойша // Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі: у 5 т. – Мінск : Беларусь. Сав. энцыклапедыя, 1985. – Т. 2. – С. 226–227.
- 4 Рагойша, В. П. Гутарка пра верш: Метрыка. Рытміка. Фоніка / В. П. Рагойша. – Мінск : Нар. асвета, 1979. – 128 с.
- 5 Дранько-Майсюк, Л. Гаспода: выбраныя / Л. Дранько-Майсюк. – Мінск : Маст. літ., 1998. – 382 с.
- 6 Дранько-Майсюк, Л. / Цацачная крама: кніжка для вялікіх і малых Л. Дранько-Майсюк. – Мінск : Маст. літ., 2008. – 59 с.
- 7 Торра В. А. Эўфанічныя сродкі моўнай выразнасці ў паэзіі Рыгора Барадуліна : дыс. ... канд. філ. навук : 10.02.01 / В. А. Торра. – Гомель, 2006. – 110 с.

УДК 811.161.3'42:821.3'06

М. С. Язерская

ІНФЕРНАЛЬНАЯ ВАНДРОўКА ЯК ТЭКСТАўТВАРАЛЬНЫ МАТЫў У БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ ХХ СТАГОДДЗЯ

У артыкуле на прыкладзе казкі “Падарожжа ў пекла” Я. Маўра і аповесці “Лабірынты” В. Ластоўскага разглядаюцца мастацкія функцыі матыву інфернальнай вандроўкі. Аўтар прыходзіць да высновы, што яго значэнне ў структуры тэксту залежыць ад абрасата твора, агульнай праблематыкі і вобразна-сімвалічнага напаўнення інфернальнай прасторы (пекла, лабірынт), а таксама пра цесную сувязь гэтага матыву з міфалогіяй – славянскай, антычнай, біблейскай.

У сучасным разуменні паняцце “інфернальны свет” значыць невядомы і недасяжны для жывых людзей. Існуе каласальная колькасць прыкладаў апісання ў літаратурных творах гэтай нябачнай прасторы. “Першым такім вандроўцам быў шумерскі каралевіч Гільгамеш, герой неймаверна старажытнага эпасу, занатаванага пяць тысячаў год таму на гліняных таблічках. Ён вандраваў у апраметную з надзеяй выратаваць свайго сябру, «дзікага чалавека» Энкіду» [1, с. 43], – зазначае П. Васючэнка. У гэты спіс можна ўключыць “Боскую камедыю” Дантэ Аліг’еры, раман “Майстар і Маргарыта” М. Булгакава, зборнік “Экзистэнцыяльны тэатр” Ж. П. Сартра, аповесць “Вандроўка капітана Стормфілда ў рай” М. Твэна і шмат іншых. Яшчэ ў XIX стагоддзі ў беларускай літаратуры містычныя падарожжы здзяйснялі героі Я. Баршчэўскага (аповяданне “Жабер-трава” з кнігі “Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных аповяданнях”), К. Вераніцына (паэма “Тарас на Парнасе”), Ф. Багушэвіча (балада “Быў у чысцы”) і інш. У мінулым стагоддзі да твораў з матывамі падарожжа ў патубаковы свет